

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version: Hagman, A. 2025. Tarinateatteri oppimisen näyttämönä. Teoksessa: Honkonen, A. & Bethell, S. (toim.) Luovuus kannattaa! Luovuus osana Laurean opetusta ja hankkeita. Laurea julkaisut 234, 40–53. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-799-719-5>

6 Tarinateatteri oppimisen näyttämönä

Anu Hagman

LAUREA-AMMATTIKORKEAKOULUSSA OPISKELIJAT OVAT voineet valita tarinateatteria viiden opintopisteen suuruisina niin sanottuina täydentävinä projektiopintoina vuodesta 2016 alkaen. Kaiken kaikkiaan tarinateatterin tekemiseen on osallistunut viitisenkymmentä sosionomi- tai kokemus-asiiantuntijaopiskelijaa viimeisen kahdeksan vuoden aikana. Tarinateatterin tekeminen on tarkoitettu treenejä ja keikkoja erilaisissa koulutus- ja sosiaalialan verkostoissa ja tapahtumissa, ja niiden myötä tarjonnut osallistujilleen huikeita kokemuksia, kohtaamisia ja kohdatuksi tulemisia.

Tarinateatterin tekemisen mahdollistamia kasvutarinoita olen saanut todentaa paitsi ryhmän ohjaajan roolista, myös opiskelijoilta saatujen kirjallisten, omaa oppimista käsittelevien reflektointien kautta. Käytän tässä artikkelissa vuosina 2017–2018 tarinateatteriin osallistuneiden opiskelijoiden reflektioita heidän luvullaan, ja nämä opiskelijoiden reflektiot erottautuvat muusta tekstistä kursiivien ja lainausmerkkien kautta. Tässä artikkelissa kuvaan ensin, mitä tarinateatteri on ja miten sitä on toteutettu Laureassa opiskelijoiden kanssa. Sen jälkeen kuvaan mitä tarinateatteri opettaa sosiaalialasta tai ihmisten kohtaamisesta opiskelijoiden kirjallisten reflektioiden ja kohtaamistyön teorian kautta. Tärkeimpänä teoreettisena peilinä opiskelijoiden reflektioille toimii Elisa Aaltolan ja Sami Keron teos *Empatia – Myötäelämisen tiede*.

ALUKSI: MITÄ TARINATEATTERI ON?

“Välillä kaikki on kuin yhtä sirkusta: Heittäytymistä, kun toiset heittäytyy kanssasi ja otatte toisianne kiinni, yleisö on naru jota vasten kävellään, johon keskitytään, samalla kun jonglöörataan annetulla tarinalla. Ohjaaja on verkko ja tirehtööri – ja sitten hypätään”

Playback Theatre, suomeksi tarinateatteri, syntyi 1970-luvulla Yhdysvalloissa, kun Jo Salas ja Jonathan Fox kokeilivat Boalin Sorrettujen Teatteria, Morenon Psykodraamaa sekä intiaanikulttuurien suullisia perinteitä ja alkoivat kehittää siitä omaa esittävää muotoaan.

Tarinateatteri on improvisoitu teatterimuoto, joka perustuu yleisön jäsenten henkilökohtaisten tarinoiden jakamiseen. Tarinateatteriryhmät harjoittelevat yleensä suljetuissa ja suojatuissa ympäristöissä, joissa jaetaan henkilökohtaisia tarinoita esiintyjien kesken ja esitetään niitä toisilleen. Tämä tekee tarinateatterista helposti käsitettävän ryhmäprosessin. (Gonzales, De Lima, Preto, Amarante & Barros 2024.)

Tarinateatterin soveltaminen ja hyödyntäminen muutoinkin kuin esittävänä taiteena on sittemmin kehittänyt voimakkaasti eri puolilla maailmaa. Gonzalesin ym. (2024) artikkelin mukaan tarinateatteriin kohdistuva tieteellinen tutkimus ja julkaisut ovat olleet selkeässä kasvussa. Työryhmä analysoi 79 tieteellistä artikkelia tarinateatterin tutkimukseen liittyen. Erityisen paljon tutkimusta ja kiinnostusta ovat herättäneet tarinateatterin terapeuttiset vaikutukset sekä sen kyky vahvistaa ihmisten kognitiivisia, sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Tarinateatterin luonteeseen kuuluva tarinoiden ja kokemusten jakaminen näyttää mahdollistavan yksilöllisen ja yhteisöllisen kehittymisen.

Improvisaatioteatterilla tarkoitetaan sitä, että esityksissä ei nähdä valmiiksi harjoiteltua tai ulkoa opeteltua näytelmää tai esitystä, vaan työtavassa tehdään näkyväksi ryhmän tai yleisön jakamia tarinoita omasta elämästään ja kokemuksistaan. Nämä kokemukset voivat liittyä oman elämän tapahtumiin tai rajatusti johonkin teemaan, kuten esimerkiksi unelmiin, nuoruustarinoihin, elämänmuutoksiin, rakkauteen tai omiin oppimiskokemuksiin. Käytännössä työpajaan tai esitykseen osallistuva henkilö kertoo jonkun hänelle tapahtuneen teemaan liittyvän asian ohjaajan haastattelussa, ja näyttelijät ja muusikko improvisoivat ohjaajan valitseman tekniikan tai työtavan kautta näyttämölle tiivistelmän tai tulkinnan tästä kerrotusta kokemuksesta tai tarinasta. Kaikessa toiminnassa pyritään toista kunnioittavaan, empaattiseen ja moninäkökulmaiseen kuulemiseen ja tarinan sisältöön liittyvien näkökulmien rikastamiseen.

Tämä seuraava reflektio tiivistää hienosti tarinateatteriä olennaisesti punoutuvan yksityisen ja yleisen kokemuksen: *”Tarinateatterin erityisyys on mielestäni juuri siinä, miten se onnistuu yhdistämään yksityisen ja yleisen kokemuksen. Jokaisen kertojan tarina on yksilöllisen kokemuksen siivittäjä, mutta se heijastaa miltei poikkeuksetta aina meidän yleisinhimillisyyttämme. Se luo yhteyksiä meidän välillemme, se punoo siltoja yksinäisten epäilysten välille, se muistuttaa meitä siitä, että olemme kaikki viime kädessä hyvin samanlaisten inhimillisten kysymysten äärellä.”*

Joskus me ihmiset erehdymme luulemaan, että kannamme yksin elämään liittyviä vaikeuksia tai haasteita, mutta kun saamme jaettua kokemuksemme toisille, kokemukseen liittyvä taakantunne useimmiten kevenee ja olo on helpottunut, kiitollinenkin. Tätä tunnelmaa on luettavissa myös seuraavassa reflektiossa: *”Tarinateatteri on antanut minulle paljon oivalluksia niin toisista kuin itsestäni. Yksi hienoimmista oivalluksista on se, etten todellakaan ole yksin kokemuksieni kanssa. Vaikka olen ennenkin tiennyt tämän, tarinateatteri muistuttaa siitä säännöllisin väliajoin. Monella muullakin on esimerkiksi epävarmuuden ja riittämättömyyden tunteita. Nämä kuuluvat olennaisella tavalla inhimilliseen elämään. Ehkä tarinateatterin kauneus piilee siinä, että inhimillisyydestä muodostuu luovuuden ja merkityksellisyyden perusta.”*

TARINOIDEN PUNOMISTA JA KUDELMAA

Tarinallisuus on, jo nimestä päätellen, olennainen osa tarinateatteria. Tarinateatteri syntyy ja syttyy kerrotuista tarinoista ja niiden tulkinnasta teatterin keinoin. Tarinallisuus onkin ihmiselle luontainen tapa jäsentää omia kokemuksia ja ajatuksia, elämäntarinaa ja identiteettiä. Kertomisen kautta me luomme merkityksiä ja teemme tulkintaa elämäntapahtumista ja kokemuksistamme ja rakennamme samalla käsitystä ja kuvaa siitä, minkälaisia me olemme. Hänninen (2019) jäseni väitöskirjassaan ihmisen sisäisistä tarinoista ja tarinallisu-

desta kolme eri tasoa. On alkuperäinen tarina jostain välittömästi koetusta. Sitten on reflektiivinen tarina, joka muotoutuu omaa kokemusta reflektoidessa – se tulee näkyviin usein siinä, mitä ja kuinka ihminen kertoo tarinaansa itselleen koetun ja havaintojen pohjalta. Metareflektiiviseksi tarina muuttuu tietoisien jäsentelyjen ja erittelyn kautta.

Tarinateatteri tekee oman kokemukseni mukaan näkyväksi juuri näitä tarinallisen kerroksellisuuden eri tasoja. Pukemalla omia kokemuksia sanalliseen muotoon tarinan kertoja voi saada tarinastaan paremmin kiinni – ja löytää jotain uutta ymmärrystä itsestään. Tarinateatteriin olennaisesti kuuluva tarinoiden tulkinta, näkyväksi tekeminen erilaisten tarinateatteritekniikoiden kautta tuottaa usein myös uutta ymmärrystä osallistujalle. Kertoja voi nähdä tarinansa itsensä ulkopuolelta ja tämän etäisyyden kautta tutkia suhdettaan itseensä ja jaettuun tarinaan. Tämä, oikeastaan kaikkeen luovaan toimintaan olennaisesti liittyvä, sisäisen kokemuksen ulkoistamisen idea näkyy erinomaisesti seuraavassa reflektiossa: *”Omassa elämässäni on ollut jo jonkinlaista myllerrystä ja monttua, ja tarinateatteri on osaltaan vienyt huolia ja murheita kauemmaksi... tarinateatterin avulla omia huolia ja kokemuksia pystyy käsittelemään sopivan matkan päästä, näkemään niitä ns. ulkopuolisena ja sitä kautta mahdollisesti löytää uusia näkökulmia. Irtaantumista omista huolista ja murheista tapahtuu myös toisten tarinoita katsellessa ja kuunnellessa. Tarinateatteri tarjoaa siis ainakin minulle välineen käsitellä omia kokemuksiani, mutta myös mahdollisuuden heittää nämä samaiset kokemukset pöytälaatikon nurkkaan hetkeksi.”*

Anttilan (2011) mukaan taiteellinen toiminta antaa kokemuksillemme ulkoisen muodon, ja mahdollistaa näin vaikeastikin välittyvien merkitysten vaihtamiseen ja kommunikointiin. Taiteen kautta ihminen voi jäsentää ja tulkita kokemuksiaan ihmisenä olemisesta sekä tarkastella suhdettaan maailmaan.

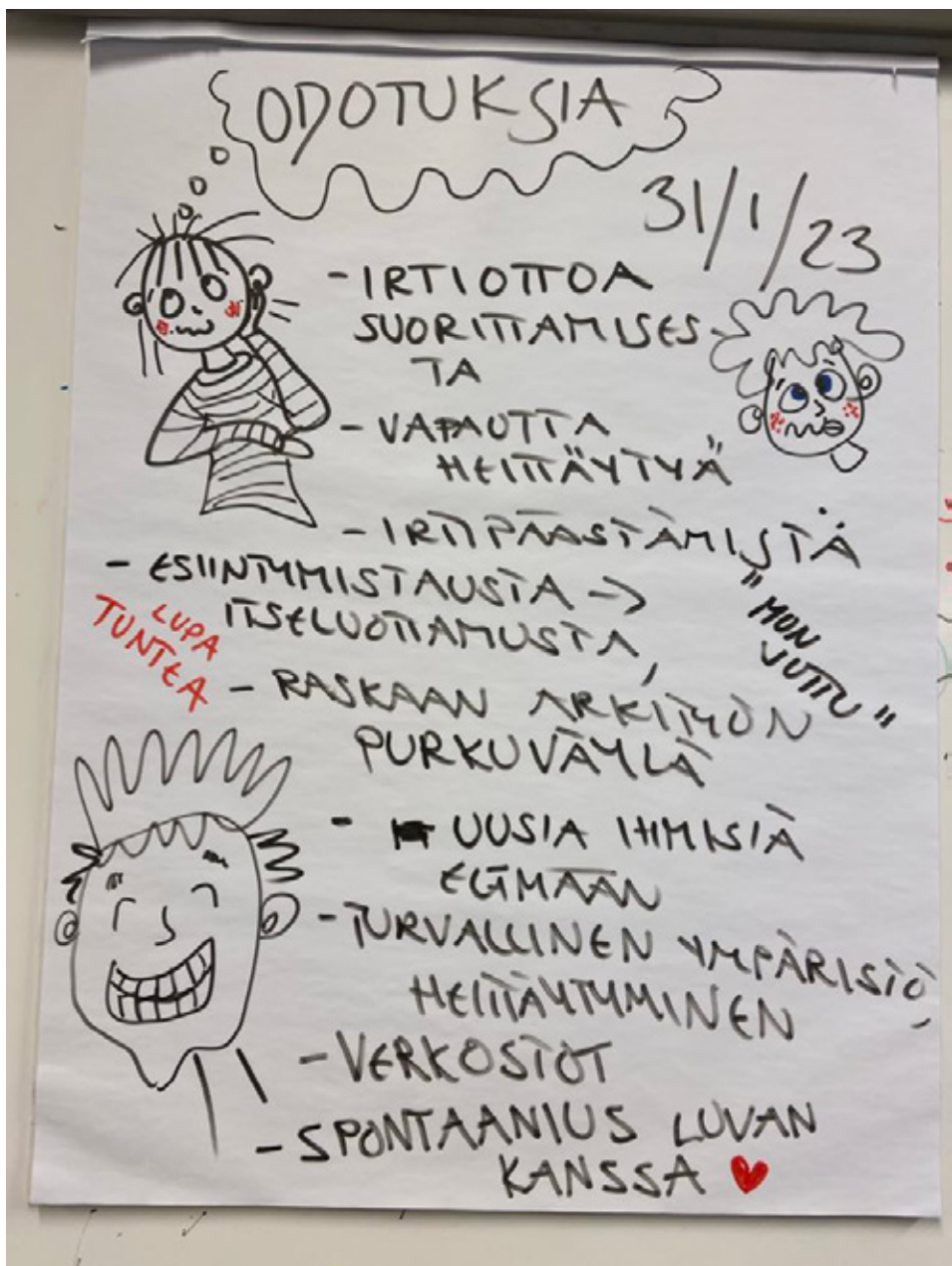
TEKEMÄLLÄ OPII – KUVAUSTA HARJOITTELUPROSESSISTA

Laurean opiskelijat ovat voineet valita tarinateatterin (5 op) opinnot niin sanotusti projektiopintoina osaksi omaa tutkintoaan. Usein – mutta ei aina — opiskelijoilla on pohjalla draaman täydentävä opinto tai oma taustaa esimerkiksi nuorisoteatterista. Suurin osa Laureassa tarinateatteria opiskelemaan tulevista ihmisistä on joko sosionomiopiskelijoita tai rikosseuraamusalan kokemusasiantuntijaksi koulutettavia. Yhteistä kaikille on se, että tarinateatterin treenaaminen ja sen työtapojen soveltaminen sosiaalialan tai kohtaamisalan työssä innostaa ja kiinnostaa.

Uusi tarinateatteriryhmä on käynnistynyt vuosittain tammikuun loppupuolella. Koska treenit rakentuvat mitä vahvimmin ryhmäprosessissa, kerron treeneistä tässä artikkelissa me-muodossa. Minä yksin ohjaajana en saisi aikaiseksi luovaa oppimisprosessia, vaan siihen tarvitaan jokaisen osallistujan oma, aktiivinen panos.

Alussa treenaamme kerran viikossa kolme tuntia kerrallaan, ja nämä treenit toteutetaan myöhään iltapäivästä / alkuillasta, jotta opiskelijat pääsevät mukaan, vaikka olisivat harjoitteluissa tai muilla opintojaksoilla. Treeneissä jaamme eri teemoihin liittyviä tarinoita ja kokemuksiamme ja harjoitteleme niiden peilaamista tai tulkintaa erilaisten tarinateatteriin kuuluvien tekniikoiden tai työtapojen kautta. Harjoitusten teemat on yleensä etukäteen sovittu, joten osallistujille jää aikaa pohtia, minkä tarinan he haluaisivat tällä kertaa jakaa ja nähdä myös näyttämöllä. Viiteen opintopisteeseen on kuulunut kymmeneen treenikertaan sekä parille keikalle osallistuminen. Jotain ryhmän merkityksellisyydestä kertonee se, että todella monet opiskelijat ovat jatkaneet ryhmässä toimimista koko opintojensa ajan, jotkut vielä vuosia valmistumisensa jälkeenkin.

Tarinateatteriryhmän toiminta käynnistyy aina ryhmäsopimuksen ja omien tavoitteiden kirjaamisella. Niihin on hyvä palata toimintakauden lopussa. Kuvassa 1 on vuoden 2023 opiskelijoiden tavoitteet.

Kuva 1. Tarinateatteriryhmän opiskelijoiden tavoitteet (Anu Hagman 2023).

Ryhmätoiminnan alkuvaiheessa jaamme usein hyviä ja huonoja ryhmäkokemuksia, kokemuksia esillä olemisesta sekä tulevaisuuteen liittyviä unelmia ja ajatuksia. Teemme myös ensimmäisellä toimintakerralla ryhmäsopimuksen, jossa sovitaan turvallisemman tilan periaatteista ja muun muassa vaitiolovelvollisuudesta toisten jakamia tarinoita kohtaan. Ryhmänohjaajan näkökulmasta on miltei liikuttavaa, miten nopeasti yhteiset raamit (sopimus) ja jaetut tarinat muodostavat tiiviin, kannattelevan yhteisön.

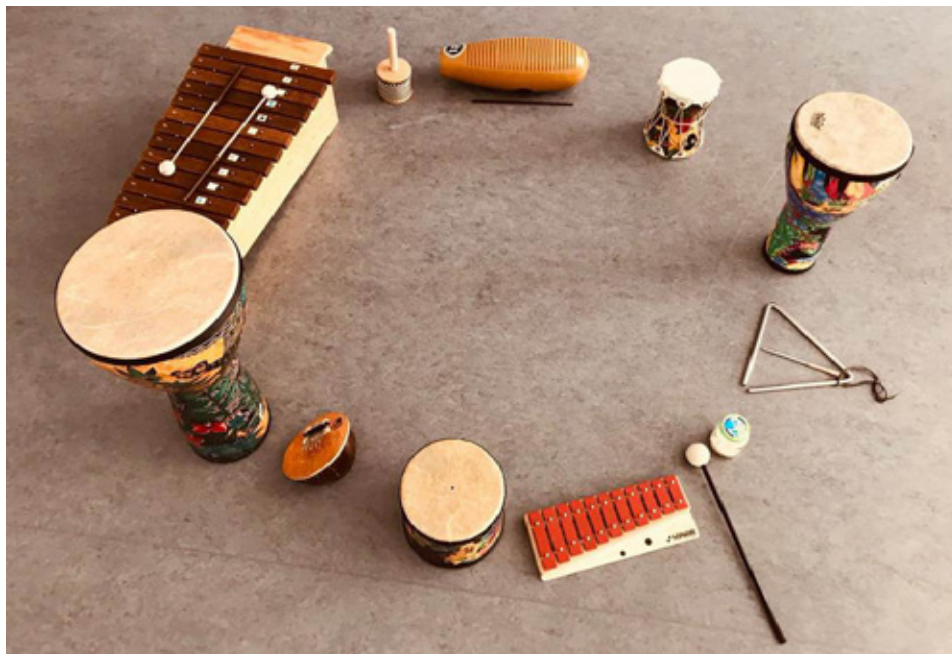
"Olen tunnistanut omia epävarmuksiani ja pelkojani tänä keväänä tarinateatterin parissa paremmin kuin koskaan aiemmin. Itsensä likoon laittaminen niistä huolimatta on niin kamalan ihanaa — se on tervehdyttävää.

Ryhmä on ollut turvallinen paikka tutkia näitä ”vajavaisuuksiani” ja mennä niitä kohti. Toistuvasti olen huomannut, että pelot ovat turhia ja epävarmuuksista voi todella päästä yli. Niiden kanssa voi niin sanotusti olla samaan aikaan olemassa, ne voi havaita mutta niille ei tarvitse antaa valtaa. Ja näin ne pikkuhiljaa hiipuvat eivätkä enää hallitse elämää samoin kuin ennen. Voisin kuvata tätä prosessia kukkaan puhkeamiseksi taikka kuoriutumiseksi. Siltä minusta todellakin tuntuu — tulen enenevässä määrin minuiksi itseni kanssa.”

Treeneissä opitaan siis tarinoiden jakamista ja erittäin tarkkaa kuuntelua varsinaisen näyttämötyöskentelyn/-tekniikoiden ja äänimaisemien rakentamisen lisäksi. Seuraava reflektio avaa hyvin sekä kuuntelemisen, että ryhmään luottamisen tematiikkaa:

”Minulle suurin asia, jonka tarinateatteri on taas tuonut esiin, on kyky luottaa omaan tekemiseen yksin ja yhdessä muiden kanssa. Yksin tekemiseen liittyy voimakkaasti kuuntelemisen taito: kyky olla läsnä kertojassa ja kertojan tarinassa. Kun kuuntelen toista, en kuuntele pelkästään hänen tarinaansa, vaan kuuntelen niitä mielikuvia, joita se minussa herättää. Pyrin olemaan läsnä siinä. Usein ongelma kuuntelemisessa on se, että kuuntelemme vastataksemme, emme ymmärtääksemme. Kun kuuntelemme vastataksemme, on mielemme jo kuunteleluhetkellä täyttynytkin niistä ajatuksista, jotka haluamme antaa takaisin. Kun kuuntelemme ymmärtääksemme, ajattelisin, että mielen pitäisi olla täynnä vain ja ainoastaan sitä asiaa, josta toinen puhuu. Tarinateatterissa vain sitä kautta minun on mahdollista tuoda se uudestaan lavalle kertojan nähtäväksi, kun olen ensin läsnäolevasti ja sisäisesti kuunnellut tarinan kertojaa.”

Treeneissä opiskelijat opettelevat kuuntelemaan ja jakamaan tarinoita ja tutkimaan ja tulkitsemaan niitä näyttämöllä erilaisten työtapojen kautta. Treenien edetessä ja taitojen karttuessa harjoitusten teemat suuntautuvat tilauskeikkojen mukaisesti. Jos olemme luvanneet tehdä keikan nuorten mielenterveyskuntoutujien yksikköön tulevaisuuden uskoa vahvistavalla teemalla ”Unelmia”, tutkimme tätä tilattua teemaa myös keikkaa edeltävissä harjoituksissa. Se antaa mahdollisuuden aiheen monipuolisempaan tutkimiseen ja ilmaisuun sitten varsinaisessa esiintymistilanteessa.

Kuva 2. Treeneissä harjoitellaan myös erilaisten äänimaisemien tuottamista soittimin sekä ääntä käyttäen (Anu Hagman 2020).

Kuva 3. Tarinateatteria Hämeenlinnan vankilassa (Janika Lindström 2023).

Olemme tehneet erilaisia keikkoja yhteensä 45, sekä Laurean omiin tilaisuuksiin, täydennyskoulutuksiin ja hankkeisiin että tilauskeikkoina yhteistyökumppaneillemme. Olemme esiintyneet vuosien saatossa muun muassa erilaisissa mielen terveyskuntoutujien yksiköissä, kehitysvammaisten ihmisten juhlissa, nuorten kuntoutusyksiköissä, kaikissa KEIJO-kokemusasiantuntijakoulutuksissa sekä vankiloissa, niin Vanajan avovankilassa kuin Hämeenlinnan suljetussa vankilassakin. Olemme päässeet esiintymään myös useampiin työyhteisöjen kehittämispäiviin sekä tehneet niin sanotun avoimen esityksen Lapinlahden Lähteelle mielen terveysviikon kunniaksi. Väitän, että jokaisesta keikasta ja keikoilla kohdatusta ihmisestä on jäänyt osallistujille mieleen syvä kohtaamisen kokemus.

Jokainen keikka jättää jäljen sekä esiintyjien että katsojien mieleen. Kuva 3 on Hämeenlinnan vankilasta joulukuulta 2023, jossa olimme tekemässä siellä naisvankien tarinoita näkyväksi tarinateatterin keinoin.

MITÄ TARINATEATTERI OPETTAA?

Draamatyöskentelyyn, tai tarinateatteriin, liittyvä oppiminen ei sinällään ole uusi idea tai ajatus. Draamamenetelmät soveltuvat kokemuksellisuutensa, toiminnallisuutensa ja symbolisen työskentelyn vuoksi erinomaisen hyvin asioiden oppimiseen ja yhteiseen tutkimiseen. Kaikki tarinateatteriin osallistuneet opiskelijat ovat tehneet kirjallisen reflektion siitä, mitä he ovat oppineet tarinateatterista suhteessa sosiaalialan (sosiologian) tai kohtaamisalan (kokemusasiantuntijan) työhön. Millaisia valmiuksia he ovat saaneet tulevaisuuden työhönsä tarinateatteria tekemällä?

Häkämies (2004) tutki väitöskirjassaan ammattikorkeakouluopiskelijoiden draamatyöskentelyyn liittyviä oppimiskokemuksia. Kokemuksissa painottui ryhmässä työskentely sekä osallistumisen ja osallisuuden

kokeminen tavanomaista oppimistilanteesta poikkeavalla tavalla. Draamallinen toiminta tarjoaa ikään kuin kielen, jolla tukia omia ja yhteisöllisiä tunteita ja niiden alla olevia arvoja. Välillä etäännyttäen ja välillä eläytyen, mikä liittyy usein draamalliseen työskentelyyn. Draamatyöskentelyyn osallistuneet opiskelijat kuvasivat itsetuntemuksensa lisääntyneen esiintymisen, roolityöskentelyn ja kehollisen, non-verbaalisen työskentelyn kautta. Myös tunteiden käsittely etäännyttäen nousi opiskelijoiden kokemuksissa merkittäväksi oppimiskokemukseksi.

Samankaltaista oppimiskokemusta voi lukea tästä seuraavasta opiskelijan reflektiosta: *”Olen saanut valtavien määrän lisää itseluottamusta tarinateatterin kautta jokapäiväiseen elämään, niin arkeen kuin työhönkin liittyen. Tarinateatteri antaa eväitä kunnioittavaan kohtaamiseen, kanssaelämiseen, vaikeista asioista puhumiseen sekä yhdessäoloon, yhteisöllisyyden tunteeseen. Kaikkeen siihen mihin koulun teoriapohja on pohjustanut. Tarinateatterissa pääsee kokemaan ja kohtaamaan kirjasta lukemisen sijaan.”*

Tarinateatterin tekeminen mahdollistaa kosketuksen saamisen omaan sisäiseen maailmaan kuten seuraavassa reflektiossa tulee hienosti esiin: *”Tarinateatteri antaa paikan yksilölle tutkia ja katsoa omaa elämäänsä ja omia tunteitaan yhdessä muiden kanssa. Koska näyttelijät ovat ihmisiä, tuovat he lavalle jotain siitä, minkä ovat ymmärtäneet tai kokeneet kuulevansa. Tämä tarkoittaa siis tulkintaa, ja koska kyseessä on tulkinta, se harvoin on juuri sitä, minkä kertoja on kertonut. Sinne tulee mukaan sävyjä, tunteita ja lauseita, joita kertoja ei ole sanoittanut. Tarina on kuitenkin olemassa, ja kun kertoja katselee sitä esitettävän, saattaa se avata tilannetta hänelle itselleen uudella tavalla. Tarinateatterin avulla ihmisen on mahdollista saada uudenlainen kosketus omaan sisäiseen maailmaansa ja menneisiin kokemuksiin. Hän saattaa myös hämmästyä, miten lavalle osattiin tuoda myös niitä asioita, joita hän ei sanoittanut, mutta itse kuitenkin tiedostaa ne, ja siinä on kyse ihmisten vuorovaikutuksen välisestä magiasta...!”*

Tarinateatterin opintojaksolle osallistuneiden opiskelijoiden reflektioissa näkyy myös yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkitys: *”Tarinateatteri on vahvistanut myös yhteisön merkitystä. Ihmisellä on tarve kuulua johonkin yhteisöön. Tarinateatterissa on saanut kokea olevansa osa yhteisöä, jossa tuodaan esiin omia kokemuksia, jaetaan ja tulkitaan niitä. Itselleni se on tärkeää... Tarinateatteri siis osallistaa kuulijoita ja osallisuus lukeutuu yhdeksi sosiaalialan tärkeimmäksi periaatteeksi. Kokemuksieni mukaan tarinateatterin vaikuttavuus näkyy erityisesti yleisön kokemuksien huomioimisessa.”*

VÄLINEITÄ KOHTAAMISIIN JA SOSIAALIALALLA TOIMIMISEEN

Vaikka teknologia kehittyi huimin loikkauksin ja asiakastyössä käytetään erilaisia virtuaalisia tai digitaalisia sovelluksia, ei sosiaalialan työn ydin muutu: se on kohtaamista, rinnalla kulkemista, kannattelua ja ohjaamista. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseissa (2023) määritellään sosiaalialan asiakastyön keskeiseksi taidoksi ammattimainen ja dialoginen toiminta vuorovaikutustilanteissa ja kyky reflektoida kriittisesti omaa toimintaansa.

Mitä kohtaamisella sosiaalialalla tai kokemusasiantuntijatyössä tarkoitetaan? Sosiaalityön lähtökohtana tulee olla asiakasta kunnioittava kohtaaminen jo sosiaalihuoltolainkin perusteella (SHL 2014, 1§). Tavoitteena on kohdata toinen ilman ennako-oletuksia ja suostua tietämättömyyden alueelle etsien yhdessä uusia oivalluksia tai ratkaisuja elämäntilanteisiin (Mönkkönen 2001).

On luotettava itseän, omaan kykyyn kuulla, kuunnella, olla läsnä. On luotettava kaveriin ja koko ryhmään. Siten voidaan saavuttaa jotain ainutlaatuisia: *”Tarinateatteri on luottamusta. Luottamusta siihen, että tarina toteutetaan. Siihen, että se toteutetaan kunnioittavasti. Luottamusta siihen, että tarinan voi kertoa – kaikki tari-*

nat ovat tärkeitä. Mielestäni se on myös luottamusta yleisöön, ”tässä voin olla ja tehdä, ilman arvostelua”. Näin haluan ajatella, vaikei se pitäisi aina paikkaansa. Se on myös luottamusta tietysti omaan ryhmään ja ohjaajaan. Kauneimmillaan tarinateatteri onkin raakana, paljaana, epävarmana mutta luottavaisena. Kaikki se vuorovaikutus, kommunikointi, spontaanisuus, ennalta määrittelemätön ja oman tietoisuuden roskeen heittäminen vapauttaa, sopeuttaa ja yhdistää.”

Opiskelija kuvaa reflektiossaan mainiosti tietoisuuden roskeen heittämisestä ja läsnäolon merkityksestä tarinateatterinäyttämöllä. Tietämättömyyden ja avoimuuden merkityksestä puhuu myös Anttila (2011) artikkelissaan taiteen tekemiseen liittyvästä kohtaamisen merkityksestä. Taiteen tieto syntyy kohtaamisessa, joka voi olla muuntuva, häilyvä ja moniselitteistä, mutta avaa todellisuuden ihmiselle rikkaana ja merkityksellisenä. Kohtaamisen kautta me voimme ymmärtää sekä omia, että toistemme kokemuksia ja sen, että maailmaa voi tulkita monin eri tavoin. Kohtaaminen tuo toisen kokemuksen osaksi itseämme, me voimme vaikuttaa siitä ja vastata siihen. Kohtaamisen pedagogiikka on kohtaamisen harjoittelua, ja siihen sisältyy aina myös jotain ennakoimatonta. Ei voida etukäteen tiukasti määritellä mitä opitaan tai miten ihminen muuttuu ja millaista tietoa kohtaamisesta syntyy. Taiteen oppiminen avaa erityisen mahdollisuuden dialogisuuteen, sillä siihen sisältyy kutsu avoimuuteen, vastavuoroisuuteen, muutokseen ja vaikuttamiseenkin.

Tarinateatteri on auttanut kohtaamaan, harjoittelemaan tuota kohtaamisen pedagogiikkaa, kuten seuraavassa reflektiossa hyvin sanotaan: ”*Tarinateatteri tekee näkyväksi – ihmisiä ja tarinoita. Kokonaisia elä-*

Kuva 4. Keväällä 2024 teimme keikan nuorten mielenterveyskuntoutujien yksikköön teemalla unelmia. Paikka oli upea — kuten nuorten tarinatkin. (Elina Rinne 2024)

miä. Sen avulla tulemme kohdatuksi toinen toisillemme, näemme samoja asioita uusista, erilaisista näkökulmista ja siten sen kautta voimme myös avartaa ajatteluamme ja jumittavia ajatuksiamme. Toisaalta tarinateatterin avulla myös epämääräiset asiat voivat saada selkeät rajat ja epäselvät tunteet muuttuvat voimakkaaksi tunne-reaktioksi. Sekä näyttämöllä, että yleisössä ollessa koskettaa tarinateatteri monin eri tavoin ja eri syvyyksiltä.”

Rahmel (2021) sanoittaa juuri tätä tarinateatterin taikaa tai lumoa seuraavasti: Näyttämölle tehty esitys kerrotusta tuottaa usein voimakasta tunnekokemusta ja iloa siitä, että toiset ihmiset voivat ymmärtää juuri minun kokemuksestani tai elämästä jotain oleellista. Tämä harvinaislaatuinen kohdatuksi tulemisen tunne voi tarjota myös oivalluksia ja näkökulmia suhteessa omaan elämään. Kertojan ei tarvitsekaan kokea olevansa kummallinen, vääränlainen, vaan osa yhteistä jaettavaa tarinaa.

TARINATEATTERI VAHVISTAA EMPATIAA

Sosiaalialan työssä tarvitaan myötäelämisen kykyä. Kaikki me toivomme tulevamme kohdatuksi myötäeläen ja ystävällisesti, ja tämä tarve korostuu erityisesti sellaisissa työtehtävissä, joissa työskennellään jollain tavoin haavoittuvassa asemassa tai elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa. Sosiaalialan koulutuksissa empaattisen kohtaamisen tärkeyttä korostetaan eri pintojaksoilla, kuten dialogisuudessa ja vuorovaikutuksessa sekä sosiaalialan asiakastyössä, ja se on sisäänrakennettuna sosiaalialan kompetensseissa, vaikkei sitä erillisesti siellä mainitakaan. (Sosiaalialan AMK-verkosto 2023.)

”Muiden tarinoiden kuuleminen ja niiden tulkitseminen näyttämöllä vaatii erityistä herkkyyttä ja kykyä olla aidosti läsnä. Mikä on tärkeää ja oleellista toisen tarinassa, mikä voisi olla sellaista, jota korostaa, mikä tunne kertojasta välittyy? Vaatii keskittymistä ja hyviä tuntosarvia, jotta voi havaita pienet ja hienovaraiset nyanssit tarinasta ja sen kertojasta. Tämä on aivan oleellisen tärkeä taito sosiaalialan ammattilaiselle. Näinhän meidän tulisi kohdata jokainen asiakaskin. samantalaisella herkkyydellä ilman oletuksia.”

Opiskelijoiden reflektioissa empaattisuuden kehittyminen on mainittu välillä selkeästi ja suoraan, ja välillä se on luettavissa kokemuksista vähän kuin rivien välistä. *”Niin katsojana kuin näyttelijänäkin tarinateatteri on jatkuvaa eläytymistä toisen tarinaan; oman tarinan peilaamista toiseen, itsensä tunnistamista toisesta. Näin ollen koen, että tarinateatterilla on vahva potentiaali empatiakasvatuksessa. Se opettaa meitä kuuntelemaan toinen toisiamme ja asettamaan meitä toisen ihmisen asemaan. Niin katsojan kuin näyttelijänkin näkökulmasta tulkitsemme sekä suhteutamme tarinan kertojan subjektiivista kokemusta omaamme. Tarinateatteri altistaa meitä siis mielestäni jatkuvalla itsereflektiolle sekä reflektiolle suhteestamme maailmaan ja muihin.”*

HETKI TOISEN KUMPPAREISSA — SAMAISTUMISEN TASOISTA

Mitä empatia sitten on, miten sitä voidaan jäsentää tai ymmärtää? Aaltola (2018) jäsentää kirjassaan monitahoisesti empatiatutkimusta ja empatian oluttuvuuksia filosofian näkökulmasta. Tämä teos toimii kiinnostavana ja tärkeänä peilinä opiskelijoiden kirjallisille reflektioille. Tässä artikkelissa tarkastelen empatiaa erityisesti kolmen empatiamuodon kautta: samaistumisen, ruumiillisen empatian ja reflektiivisen empatian kautta.

Ehkä yleisin, tai ainakin monille lapsuudesta tuttu tapa määritellä empatiaa on toisen saappaisiin asettautuminen, eli sen miettiminen miltä itsestä tuntuisi olla toisen tilalla. Tätä toisen asemaan asettautumista Aaltola kutsuu samaistumiseksi. Samaistumisen voi jaotella kahteen eri muotoon, projektiiviseen empatiaan ja simulatiiviseen empatiaan. Projektiivinen empatia on juuri tuota toisen asemaan asettautumista, me ikään kuin heijastamme itseämme toisen kehoon ja käytämme mielikuvitusta yrittäessämme tuntea mitä tuo toi-

nen kokee ja ajattelee. Simulatiivinen empatia yrittää ymmärtää, miltä tuntuu olla tuo toinen, ei ikään kuin asetauduta toiseksi, vaan yritetään ajatella, miltä tuntuu olla tuo toinen. (Aaltola 2018, 12–14)

Miten sitten simuloida? Shaun Gallagherin (2012) mukaan narratiivit ovat tärkein asia empatiassa. Kertomusten kautta henkilöstä tulee oman elämänsä päähenkilö, joka ajattelee, tuntee ja kokee omalla uniikilla tavallaan. Ja jotta empatian kokeminen ja toisen ymmärtäminen todentuisi, tulee kertomuksia kuunnella aidosti ja paneutuen. Simulatiivisen empatian tulisi keskittyä siihen, miten toiset yksilöt kuvaavat omaa tapaansa kokea ja käsitteellistää maailmaa. (Aaltola 2018)

Tämä kuulemiseen, kuuntelemiseen ja tarinallisuuteen liittyvä empatia liittyy luontevasti osaksi tarinateatterin luonnetta, sillä siinä ollaan tarinoiden kuulemisen ja tarinoiden jakamisen äärellä. Tätä simulatiivista empatian kuvausta löytyi aika paljonkin opiskelijoiden reflektioista:

”Tarinatatterin paras anti sosionomille on ehdottomasti siinä, miten näyttelijänä joutuu kuuntelemaan tarinan kertojaa. Sosionomina olemme tottuneet asiakkaiden kertovan meille erilaisia asioita. Isoja, pieniä, tunteellisia tai tunteettomia. Niitä kuuntelee ammattilaisen korvalla, koko ajan miettien ratkaisua tarinan ongelmaan. Tarinateatterissa on ollut pakko opetella kuuntelemaan kokonaisuutta. Näyttelijänä ei voi tarttua tarinan ongelmaan – sehän voi olla jopa aivan toissijainen juttu. Sitä joutuu miettimään tarinaa kokonaisvaltaisena asiana, asettumaan sanojen taakse, kuuntelemaan sitä tunnetta, joka kertojalla tarinaa kertoessa on. Sen jälkeen näyttelijänä joutuu miettimään, miten kaiken kuullun palauttaa tiivistetysti takaisin tarinan kertojalle. On ollut pakko opetella tunnistamaan oleelliset asiat, tunteet ja sanomat, nostaa ne esille ja palauttamaan ne tiivistetysti takaisin. Parhaimmillaan sosionomin työ on juuri sitä. Ei välttämättä etsitä valmiita vastauksia, vaan nostetaan asiakkaalle näkyville asioita, joihin voi yhdessä etsiä ratkaisua.”

Kuva 5. Tarinateatterissa ollaan vahvasti kehollisen ilmaisun äärellä. Tässä tulkitaan kokemusasiantuntijoiden KEIJO-koulutusryhmän tarinoita näyttämöllä (Anu Hagman 2023).

Tässä reflektiossa tulee esiin hienosti ammatillinen pohdinta, jossa näkyy asiakkaan osallisuuden vahvistaminen ja rooli aktiivisena toimijana. Avoin ja reilu dialogi on edellytys luottamuksen syntymiseen. Myös yksilöllisyyden kunnioitus ja eettisyys on pohdinnassa vahvasti läsnä.

RUUMIILLINEN EMPATIA

Me ihmiset ymmärrämme ja tulkitsemme toisiamme paljon myös kehollisen ilmaisun kautta, voimme toisen kehon asennosta tai kasvojen ilmeistä päätellä esimerkiksi hänen tunteitaan tai vireytystasoaan. Aaltola luokitteleekin yhdeksi empatian muodoksi myös ruumiillisen empatian. Tämä empatian muoto palautuu kehollisuuteen ja keskeistä tässä näkökulmassa on se, että empatiaa ei nähdä pelkästään irrallisen mielen liikahteluna, vaan myös kehollisena tapahtumana, joka linkittyy kehon eleisiin, liikkeisiin, ääniin, aisteihin ja kykyyn olla kosketuksissa toisten kehojen kanssa. Aaltola lainaa Schelerin (2012) ajatusta siitä, että me kaikki olemme ruumiillisia otuksia, ja juuri tämä ruumiillisuus on kanava ymmärtää muita. Mieli ja keho eivät ole erotettuja toisistaan, vaan ne nivoutuvat yhteen, keho vaikuttaa mielen sisältöihin ja päinvastoin. Me myös osaamme lukea toisten mielenliikkeitä ja esimerkiksi tunnetiloja heidän kehollisen ilmaisunsa kautta. Ruumiillinen empatia ei siis painotu pelkästään mielikuvitukseen, havaintoon ja järkeilyyn, vaan myös kehollisuuteen. Se ei sinänsä tarkoita toisen kokemukseen liittymistä, vaan toisen kokemuksen tunnistamista omien kehollisten kokemusten kautta.

Ruumiillinen empatia on myös luontevasti läsnä tarinateatterissa, sillä näyttelijät tekevät valituilla työtavoilla näkyväksi tulkintaansa tai ymmärrystensä jaetuista tarinoista. Nämä työtavat ovat lähtökohtaisesti fyysisiä: liikkeen, äänen ja välillä myös puheen kautta tuotettuja ilmaisuja. *”Olen kokenut suurta etuoikeutta siitä, että olen tarinateatterin myötä saanut kuulla niin paljon ihmisten tarinoita ja vieläpä saanut eläytyä niihin näyttelijän roolista käsin, jolloin toisen tarina on jättänyt kehooni oman jälkensä ja usein myös havahduttanut näkemään maailmaa toisen ihmisen näkökulmasta. Erityisen vahvana näen tarinateatterin merkityksen juuri sellaisten ihmisten kohdalla, jotka eivät pidä suurta ääntä itsestään tai ovat sulkeutuneita, sosiaalisesti varautuneita. Uskon, että tarinateatteri voi saada sellaista emotionaalista liikehdintää ja samastumisen tunnetta aikaan, jolla voi olla keskeinen vaikutus esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan toipumisprosessiin. En väitä, että tarinateatteri olisi mikään ihmelääke, mutta uskon, että se voi edesauttaa ihmisen ymmärrystä niin itsestään kuin muista. Ja siltä osin se voi luoda toivoa ja herätellä esiin omia unohtuneita voimavaroja.”*

Tarinateatterissa näyttelijän työ on parhaillaan juuri tätä, asettumista toisen palvelukseen oman kehon ja eläytymisen, mutta myös ajattelun tasolla. Tätä viimeistä empatian muotoa Aaltola kuvaa reflektiiviseksi empatiaksi tai metatasoksi.

REFLEKTIIVINEN EMPATIA PUNOO YHTEYDEN KOKEMUKSEN JA TIETOISUUDEN VÄLILLE

Aaltolan kuvaus reflektiivisestä empatiasta on kaksitasoinen. Ensimmäisellä tasolla me tunnistamme muiden tunnetiloja ja jaamme niitä. Toisella tasolla me hahmotamme, miten tuo tunnistaminen liittyy meidän omiin oletuksiimme, asenteisiimme ja tunteisiimme. Tämä jälkimmäinen on ikään kuin empatian ”metataso”, askel pois välittömistä tunnistamisen tai tuntemisen kokemuksista. Eli samanaikaisesti, kun tunnistamme resonoinnin jonkun kokemukseen liittyvän tunnetilan kanssa, voimme tarkastella **miksi** teen niin. Reflektiivinen empatia edesauttaa myös kriittistä arviointia, jonka kautta on mahdollista tunnistaa empatiaa estäviä yhteiskunnallisia mekanismeja ja myös ravistella niitä. (Aaltola 2011.)

Tarinateatteriohjaajana ajattelen, että reflektiivinen empatia on todella tärkeää silloin, kun tehdään haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tarinoita näkyväksi. Näyttelijöiltä on vaatinut erityistä herkkyyttä kuulla jaettuina tarinoita esimerkiksi unelmista mielenterveyskuntoutujien yksikössä tai tarinoita kodeista asunnottomien päiväkeskuksessa. Myös vankilaympäristöön tehdyt keikat ovat vaatineet paljon reflektiivistä empatiaa, on tunnustettava sekä tarinankertojan kokemus että itsessä heräävät tunnevasteet – ja samalla pyrittävä vapaaseen luovaan ilmaisuun yhdessä ryhmän kanssa.

Opiskelijoiden reflektioista löytyi paljonkin tätä reflektiivisen empatian tasoa, kuten seuraava esimerkki selkeästi osoittaa:

”Tarinateatteri on opettanut paljon sensitiivisyydestä, dialogisesta vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta. Nämä ovat ylipäättään tärkeitä arvoja sosiaalialalla. Tarinateatteri edellyttää tulkitsijalta herkkyyttä kuulla ja kohdata tarinan kertoja. Se myös haastaa tulkitsijaa astumaan oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Ei ole välttämättä helppoa tulkita vieraan ihmisen arvokasta kokemusta. Kertojalla on omat odotuksensa tulkinnan suhteen. Tulkitsijalla odotukset voivat olla erilaiset. Näiden erotessa toisistaan, voi kertoja kuitenkin oivaltaa jotakin uutta kertomastaan. Tämä on mielestäni kiehtovaa. Tulkitsija pääsee myös tietyllä tapaa elämään kertojan kokemuksen itsensä kautta. Miltä kertojasta tuntui, kun hän rakastui ensimmäisen kerran? Entä mitä joku koki silloin, kun hänen ensimmäinen lemmikkinsä kuoli? Kokemukset voivat olla arkoja ja vaikeita.”

Keikoilla tapahtuu usein se taianomainen ihme, että näyttelijät pystyvät tavoittamaan kerrotusta tarinasta jotain, joka on kertojalle totta, vaikka hän ei olisi sitä suoraan sanonutkaan. Tällöin tarinansa jakanut ihminen usein ihmettelee ”mistä te pystyitte tietämään tai arvaamaan tämän?”

”Tämä haastaa niin kuulijaa kuin kertojaa. Miten voin kertoa kokemuksen niin tarkkaan, että toinen saa siitä kiinni? Millä tavalla kokemus tulisi esittää, jotta kertoja kokisi tulkinnan olevan mietitty? Välittykö kertojalle varmasti tulkinnan kautta se, että hänen kertomaansa arvostetaan ja kunnioitetaan? Nämä edeltävät kysymykset ovat olleet usein mielessäni silloin, kun olen ollut joko kertomassa omaa kokemustani tai tulkitsemassa jonkun toisen kokemusta. Tarinateatteri ei ainoastaan haasta kuuntelemaan, vaan myös reflektomaan tilanteita jälkikäteen. Mitä tunsin kertomisen tai tulkitsemisen jälkeen? Miksi tunsin, miten tunsin?”

Maailma tarvitsee empatiaa. Kun me pystymme jollain lailla kokemustasolla ymmärtämään toista yksilöä, ja esimerkiksi hänen kärsimystään, se auttaa Aaltolan (2011) mukaan meitä myös suojelemaan itseämme ja yhteisöämme vaaroilta ja uhilta. Pohjimmiltaan se saa meidät toimimaan toistemme puolesta, yhteistä hyvää tavoitellen, mikä on myös sosiaalialan eettistä ydintä. Empatian on myös sanottu olevan keskeisin moraalintunteemme, sillä moraalinen ajattelu edellyttää empatiaa. Empatian kautta me voimme lähestyä toista ihmistä yksilöllisine kokemuksineen ja näkökulmineen myötätunnolla.

”Tulla nähdyksi ja tulla näkyväksi ovat elämän tärkeitä peruselementtejä. Rakennan itseäni omien mielikuvieni varaan itsestäni, mutta myös sen varaan, mitä muut minusta ajattelevat tai mitä luulen heidän minusta ajattelevan.”

LOPUKSI

Tarinateatteri tarjoaa mahdollisuuksia nähdyksi ja kuulluksi tulemiseen. Tarinateatterin tekemisen kautta on mahdollista rakentaa ymmärrystä ja myötätuntoa sekä itsen että kanssakulkijoihin. Näitä taitoja tarvitaan sekä sosionomin että kokemusasiantuntijan työssä ja tehtävissä. Tarinateatterin opiskelu tai harrastaminen antaa välineitä toisen ihmisen kohtaamisen, myötätunnon vahvistamiseen ja ymmärtämiseen. Tarinateatteri tarjoaa toiminnallisen ajattelun ja ymmärtämisen muodon, sen kautta on mahdollista saada ymmärrystä

myös jostain, jolle ei helposti löydy sanoja – mutta jota voi kuvata liikkeen, laulun, ilmeiden ja kehollisen kokemuksen kautta.

Tarinatatterissa on valtava potentiaali paitsi esittävänä improvisaatioteatterina, myös sosiaalialan asiakastyötä ajatellen. Voisiko esimerkiksi erityisryhmien päiväkeskuksen aamurutiineihin kuuluvan kuulemiskierroksen toteuttaa tarinateatterin keinoin? Tällöin ryhmän jäsenten kuulumiset ja tunnetilat tehtäisiin näkyväksi tarinateatterin muodossa. Tai mitä jos tarinateatteri olisi valittavana kaikille ihmissuhde-, viestintä- tai vuorovaikutustyötä opiskeleville ihmisille?

Tämä elämä, kuten tarinateatterikin, on välillä yhtä sirkusta, niin kuin artikkelin ensimmäisessä lainauksessa tuli hyvin ilmi. On hyvä, kun voi luottaa kaverin kannattelevan – ja elämän kantavan. Haluan kiittää joikaista vuosien aikana tarinateatteriin osallistunutta entistä opiskelijaani, jokainen teistä on jättänyt mieleeni syvän kiitollisuuden jäljen.

Kiitos avoimuudestasi, tarinoiden jakamisista ja tulkinnoista, kiitos sitoutumisesta ja luottamuksestasi. Ja erityisen suuri kiitos näistä reflektioista, joiden kautta pystyin kokemuksellisesti kuvaamaan jotain olennaista tarinateatterin taiaista.

Lähteet

Aaltola, E. & Keto, S. 2018. Empatia. Myötäelämisen tiede. Helsinki: Into.

Anttila, E. 2011. Taiteen tieto ja kohtaamisen pedagogiikka. Teoksessa: Anttila, E. (toim.) Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40.

Gonzales, A.-J., De Lima, M., Preto, L., Amarante, N. & Barros, R. 2024. Playback Theatre applications: A systematic review of literature. The Arts in Psychotherapy 89, 102152.

Häkämies, A. 2004. Taide tunteiden opettajana ammatillisessa koulutuksessa. Aikuiskasvatus 24(2), 128–135.

Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press.

Mönkkönen, K. 2001. ”Kun kumpikaan ei tiedä.” Yhteistoiminnallisuus ja dialogisuus auttamistarinoiden retoriikassa. Yhteiskuntapolitiikka 66 (5), 432–447.

Rahmel, P. 2021. Kerro, katsotaan! Opas tarinateatteriin ja narratiiviseen pedagogiikkaan. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisu. OIVA- sarja 23.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Suomen ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen verkosto. Sosiaalialan tutkinnot, kompetenssit ja suositukses. Viitattu 16.1.2025.